

relacions de Portugal amb la direcció de l'Atlas Lingüístic de la Península Ibèrica que dirigia, a Madrid, el Sr. Navarro Tomás.

Felicitem el Prof. Boléo pel seu coratge, i li desitgem perseverància en els seus treballs de filologia portuguesa.

A.-M. B. i M.

TOMÁS NAVARRO : *Manual de entonación española*. New York, Hispanic Institute in the United States, 1944. 306 pàgs. («Biblioteca del estudiante», Manuales.) — *Estudios de fonología española*. Syracuse (N. Y.), Syracuse University : Centro de Estudios Hispánicos, 1946. 220 pàgs. — *Manual de pronunciación española*. Cuarta edición corregida y aumentada. New York, Hafner Publishing Company Inc., [s. a.]. 326 pàgs.

I. — L'entonació del castellà comptava fins ara amb alguns treballs monogràfics, i amb una visió de conjunt, per cert molt acurada, en el *Manual de pronunciación española* del mateix Sr. Navarro (pàgs. 209-235 de la quarta edició). Aquesta visió de conjunt, considerablement augmentada amb nous materials i rigorosament estructurada segons un pla complet i precís, s'ha convertit darrerament en el magnífic *Manual* que ara comentem.

L'entonació és un dels aspectes més íntims i que demostren una major personalitat de l'idioma. Això i el fet de constituir un dels factors més importants de l'*accent* de qualsevol llengua, ha fet que molts investigadors de les ciències fonètiques anessin orientant llur camp de treball cap a l'estudi del to, fins a permetre que hom parli avui de la *tonètica* com d'una de les parts més interessants de la fonètica. Altrament, la mateixa natura íntima de l'entonació fa especialment difícil la tasca d'atansar-s'hi i fer-ne objecte d'estudi des d'un punt de vista científic. Afegim-hi la relació que hom ha establert de seguida entre l'entonació i alguns aspectes psicològics i estilístics — relació que és ben evident —, i tindrem explicades les complexitats i les diferències d'apreciació que presenten les investigacions sobre el to. Perquè el més difícil en tonètica no és pas la materialitat del procediment emprat per a registrar les corbes tonals, cosa fàcil per l'utilatge amb què compta la fonètica experimental, sinó la manca d'unes normes concretes, d'una metodologia, en una paraula, que orienti sobre la interpretació dels resultats que proporciona l'examen instrumental. Degut a aquesta incertesa, han d'ésser freqüents, en el llibre que comentem, expressions de dubte («... el tono más alto parece corresponder al andaluz», pàg. 36; «A juzgar por estos datos...», pàg. 32; «... rigen sobre este punto al parecer normas semejantes...», pàg. 64; «El intervalo... parece ser en inglés menor...», pàg. 65; «... la pregunta absoluta ofrece al parecer la misma forma melódica...», pàg. 144, etcètera), especialment quan s'estableixen comparacions entre comportaments tonals de llengües o parlars diferents, comparacions que resulten de gran interès i que esperem veure confirmades plenament un dia. Així mateix, en algun lloc, l'autor recorda que resten grans llacunes sense treballar, en el camp de l'entonació; per exemple: «Se necesita evidentemente ampliar y precisar la información concerniente a esta materia. En su día será posible advertir asimismo las influencias a que estos hechos deben obedecer» (pàg. 37).

L'autor maneja un gran nombre d'exemples que l'ajuden a fixar els conceptes d'entonació. Gairebé tots aquests exemples pertanyen a la llengua co-

muna, i a la seva varietat literària (pàg. 11). Llàstima que no s'hagin pogut recollir sistemàticament tipus tonals del parlar corrent i dialectal, com ja lamenta el propi autor (pàgs. 253, 256). Amb tot, aquest ha aconseguit de sistematitzar el camp tonal del castellà d'una manera ben satisfactòria, i tot el que es faci en altres dimensions tindrà un excellent punt de referència en aquest *Manual*.

L'estructura del llibre és la següent: 1) Introducció, d'orientació sobre el llibre, bibliografia de l'entonació, etc.; 2) Observacions generals, que contenen unes nocions sobre to, camp d'entonació, unitat melòdica, etc.; 3) Entonació *enunciativa*, on són estudiats tots els matisos tonals de l'enunciació (asseveracions, enumeracions, formes tonals dels complements i de diferents locucions, de la coordinació, de la subordinació, etc.); 4) Entonació *interrogativa*, on hom distingeix deu tipus de preguntes, i, demés, altres formes interrogatives (*parèntesi interrogatiu*, el vocatiu en la interrogació, etc.); 5) Entonació *volitiva*, dedicada a la classificació i estudi de les varietats tonals corresponents a manaments, recomanacions, exhortacions, precs, súpliques, peticions, etc.; 6) Entonació *emocional*, que estudia la projecció, al camp tonal, de les modificacions emotives, partint de la *modulació circumflexa*, formés emfàtiques, afectades, exclamatives, etc.

És molt important la darrera part, dedicada a exercicis (recordem que el llibre és un *manual*, publicat en una col·lecció anomenada «Biblioteca del estudiant»), on troben aplicació pràctica els principis exposats a les parts que precedeixen.

No vacillem a afirmar que aquesta obra, que ve a emprendre amb decisió l'estudi d'un camp tan interessant com és el de l'entonació, és una fita capital en els estudis de fonètica castellana, i que obrirà el camí a treballs monogràfics que descendeixin als parlars corrents i dialectals, on, en definitiva, radica l'explicació darrera de molts fets de llengua.

II. — Els lingüistes de l'anomenat Cercle Lingüístic de Praga han anat elaborant un concepte de *fonologia* (que molts adjectiven *nova fonologia*, *neue Phonologie*, per oposició a més d'un significat que, segons els autors, tenia fins ara aquest mot), que, en realitat, fou iniciat pel filòleg Baudoin de Courtenay, l'any 1894, en què usà el mot *fonema* amb el nou sentit. Aquest consisteix a considerar el fonema com a abstracció del so reduït a unitat no sols fonètica, sinó també intencional. Aquesta interpretació permet de distingir perfectament el so (realitat fonètica concreta de cada pronunciació) i el fonema (allò que és essencial, les característiques sense les quals es confondrien uns i altres sons). Així, per exemple, les diferents varietats de *e* en castellà, degudes únicament al contacte amb els sons veïns, no sortiran del camp de la fonètica (cast. *pelo*, *aceite*, etc.), mentre que les dues classes fonamentals d'*e* del català correspondran ja a dues unitats fonològiques diferents, perquè amb elles s'afecta el camp intencional i semàntic dels mots (cat. *deu*, *déu*).

La fonologia ha obert, com és natural, nous horitzons a la ciència, i, sense que la fonètica hagi de veure disminuïda la seva importància, és evident que molts fets que abans hauríem classificat simplement d'ordre fonètic, ara admeten una projecció a la dimensió semàntica, que els enquadra plenament en la fonologia. Això ha fet el Sr. Navarro, que en el llibre que comentem ha refós alguns treballs publicats anteriorment, però examinant ara llur contingut des del punt de vista de la fonologia (vegeu, per exemple, els capítols *Acentuación e inacentuación*, pàgs. 67-71; *El acento castellano*, pàgs. 108-153). La *Fonología*

del Sr. Navarro és, doncs, un conjunt d'estudis monogràfics, presentats orgànicament per la subordinació a l'aspecte fonològic de què han estat objecte per l'autor.

Dues parts formen els estudis d'aquest llibre: la primera, anomenada *Unidades fonológicas*, i la segona *Fonología literaria*. En la primera, després d'unes generalitats sobre la separació de camps entre fonètica i fonologia (pàgines 7-14), l'autor estudia l'escala de freqüència dels fonemes espanyols, dada molt important per a arribar a una caracterització de la llengua, i de la qual sols direm que els fonemes que constitueixen els primers grups de l'escala són generalment vocals o consonants sonores, cosa que determina la fesomia lingüística del castellà¹ (pàgs. 15-30). A continuació, l'autor tracta de les vocals castellanes, en comparació amb les de les restants llengües peninsulars, fins i tot el basc (pàgs. 31-45). Ascendint en la jerarquia fonològica, estudia el Sr. Navarro tipus sillàbics (pàgs. 46-53), tipus lèxics (pàgs. 54-60), i fins el paper de la quantitat, que, si bé no actua sobre la significació de les paraules i, per tant, no sembla que hagi de formar part d'un estudi global fonològic, és indubtable que és un factor decisiu per a la constitució fonològica de la llengua (pàgs. 61-66). Tractant d'accentuació i inaccentuació, es presenten parells de mots en oposició, cosa que és habitual en la fonologia, que distingeix precisament els mots que s'oposen pel significat o contingut semàntic (*ira/irá, límite/limite/limité, etcètera*)² (pàgs. 67-71). Estudia igualment l'autor els grups d'intensitat (pàgines 72-76) i els grups d'entonació (pàgs. 77-101) (on detalla les fragmentacions dels grups fònics, en relació amb altres llengües), per a arribar a la fonologia de l'oració (pàgs. 102-107). Clou la primera part l'estudi sobre l'accent castellà, text refós, amb notables ampliacions, del treball, prou conegut, que l'autor havia publicat l'any 1935³ (pàgs. 108-153).

La segona part de la *Fonología* que comentem ja hem dit que és la *Fonología literaria*. S'estudien, aquí, els fonemes del *Cantar de Mio Cid* (pàgs. 157-167), altres textos literaris, des de Berceo als contemporanis (pàgs. 168-177), poemes de Rubén Darío (pàgs. 178-202), i la prosa de Gabriel Miró (pàgs. 203-210). En aquests estudis es tracta de fonologia des de tots els punts de vista estudiats a la primera part (escala de freqüència de fonemes, tipus sillàbics, tipus lèxics, fonologia de l'entonació, etc.).

Acabem afirmant que, si bé el Sr. Navarro no ha escrit, encara, la fonologia espanyola que ens permetem esperar d'ell un dia (recordem que ara ens presenta uns *Estudios de Fonología española*), aquesta obra és importantíssima en el nou camp i caldrà tenir-la en compte per a qualsevol treball que s'ocupi de qüestions de fonètica en relació amb els aspectes semàntics dels sons, dels mots i de l'oració.

III. — El *Manual de pronunciación española*, esdevingut de seguida el text

1. Els grups de l'escala de freqüència de fonemes són els següents: 1.^r grup: *a, e, o, s*; 2.ⁿ grup: *n, r, l, d, t, i*; 3.^r grup: *k (c, q), m, p, b, z, u, g*; 4.^t grup: *rr, f, j, ll, y, ñ, ch* i els diftongs i triftongs. El primer grup excedeix del quaranta per cent del material fonètic de la llengua, el segon representa un vint per cent, i els altres van descendint molt ràpidament, com es pot veure per l'abundància de fonemes dels dos darrers grups.

2. En fonologia es comparen oposicions que evidencien la funció semàntica del fonema: *peso/beso, caro/carro, pero/perro*, etc. (pàg. 9).

3. T. NAVARRO TOMÁS, *El acento castellano*. Discurso leído en el acto de su recepción [en la Academia Española]. Contestación de Miguel Artigas y Ferrando (Madrid 1935). 60 pàgs.

clàssic de fonètica castellana, que de 1918 a 1932 arribà a la quarta edició, i que fou traduït a llengües foranes, acaba d'ésser reeditat a Nova York, reproduint fotogràficament l'alludida quarta edició, sense altra modificació que el péu d'impremta. Solament desitjaríem que un llibre tan útil per a l'ensenyament de la llengua trobés la difusió que necessita després dels anys que han transcorregut sense que hom el pogués adquirir.

A.-M. BADIA i MARGARIT

Contribución al Diccionario Hispánico Etimológico, por VICENTE GARCÍA DE DIEGO. Madrid, Instituto Antonio de Nebrija (CSIC), 1943. 212 pàgs. («Revista de Filología Española», Anejo II.)

Aquest llibre, com és sabut, fou publicat l'any 1923, i ara l'autor s'ha limitat a donar-nos-en una nova edició que reproduceix simplement el text de la primera. Recordem que en general fou molt ben acollit aquest diccionari, perquè és realment una aportació ben important per al coneixement de la lexicografia de la Península; no obstant, ara hauria calgut que, en decidir-se l'autor a publicar-ne una segona edició, hagués recollit, si més no, algunes observacions que hom féu a la primera, com la de Spitzer, que es lamentava de la manca de comparació entre els parlars ibero-romànics i els que pertanyen a la resta de la Romània (BDC, XI (1923), 128). Amb tot, salutem amb simpatia aquesta reedició, que posa una altra vegada a la mà de tohom un llibre molt útil que estava exhaurit des de feia alguns anys.

A.-M. B. i M.

Glosario de voces comentadas en ediciones de textos clásicos, por CARMEN FONTECHA. Madrid, [Instituto Antonio de Nebrija] (CSIC), 1941. VIII+412 pàgs. (Publicaciones de la «Revista de Filología Española».)

Aquest *Glosario* fou concebut com una recopilació de termes de la llengua clàssica que han estat objecte de comentaris per part dels moderns editors de textos. No cal ponderar la utilitat d'un recull així, ja que és pràcticament impossible d'acudir a cada referència, com ho és, igualment, d'haver de refiar-se de la memòria. En canvi, amb la publicació del *Glosario*, hom disposava d'un índex de mots que havien necessitat ésser comentats (la qual cosa vol dir que diferien dels que posseeix la llengua moderna), i, demés, d'una col·lecció dels comentaris que havien suggerit als editors.

No obstant, no sabem per què, el criteri que presidí la selecció de mots glossats és irregular: en general no es recullen els mots que apareixen en textos posteriors al segle XVII, si bé se'n troben d'alguns autors del segle XVIII, i fins i tot de dos — duc de Rivas i Espronceda — del XIX. Per què no d'altres, tant o més clàssics de la llengua?

Sembla que, en fer aquesta edició, hom s'hagi preocupat molt d'economitzar espai, de manera que freqüentment el *Glosario* ens pot servir d'índex, com hem dit, però no de col·lecció de comentaris.

Es llàstima que l'autora no hagi encapçalat el seu llibre amb una introducció en què raonés, no sols per què ha estès el camp de treball a determinats